

Л. Л. ГАВРИЛЮК

П. П. МЕЛЬНИК

Інститут захисту рослин УААН, м. Київ

СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ, КАПІТАЛІЗАЦІЇ ТА КОМЕРЦІАЛІЗАЦІЇ ОБ'ЄКТІВ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ У НАУКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Наукові праці МАУП, 2008, вип. 2(18), с. 20–24

В умовах ринкової економіки інтелектуальна власність є рушійною силою аграрного виробництва. Саме вона забезпечує підвищення ефективності виробництва шляхом використання досягнень науково-дослідних установ та успішне формування цивілізованого продовольчого ринку в умовах посиленої конкуренції товаровиробників. У зв'язку з цим суттєвого значення набувають питання управління, капіталізації та комерціалізації об'єктів права інтелектуальної власності.

Розробка нової наукової продукції — одне із складних завдань для науково-дослідних установ, зокрема для науковців. Вони мусять не тільки творчо мислити над пошуком нових технологічних рішень при створенні наукової продукції, а й вміти її реалізувати в перехідний період ринкової економіки. Саме тому суттєвого значення набуває сьогодні питання управління процесом використання об'єктів права інтелектуальної власності.

Під управлінням інтелектуальною власністю розуміють діяльність, спрямовану на одержання кінцевого результату — прибутку через створення та використання об'єктів інтелектуальної власності. Принципи управління інтелектуальною власністю формуються в науково-дослідній установі ще на початку вибору пріоритетних напрямів досліджень в сільськогосподарському виробництві [5; 6; 9]. Проте насамперед необхідно з'ясувати, як краще управляти інтелектуальною власністю в економіці сучасного аграрного виробництва.

Раніше вважалося, що напрацьовані наукові матеріали, опубліковані у збірниках наукових праць і журналах, оприлюднені на симпозіумах, конференціях, семінарах, є основним видом діяльності науковця. Проте такий вид діяльності не відповідає процесам управління та комерціалізації інтелектуальної власності.

Питання управління, капіталізації та комерціалізації інтелектуальної власності вирішуються на початку досліджень, зокрема при науковому обґрунтуванні доцільності використання запропонованих ідей в майбутньому та можливості реалізації цих ідей на наукоємному ринку. Важливою умовою розробників наукової продукції є врахування інтересів наукової установи, його розробників і споживачів.

Особливо велику увагу приділяють ступеню захищеності об'єктів інтелектуальної власності на початковій стадії її створення. На підставі пропозицій структурних підрозділів наукової установи, поданих для формування тематичних планів, методична комісія відбирає та затверджує перспективні майбутні конкурентоспроможні наукові розробки, що є достатньою основою для розроблення робочої програми з проведення науково-дослідних робіт.

Офіційний правовий захист інтелектуальної власності розробника розпочинається зазвичай з проведення дослідних робіт і ведення первинної документації, яка має бути оформлена згідно з вимогами (прошита, пронумерована, затверджена керівником підрозділу і скріплена печаткою) [3; 7].

Первинною документацією можуть бути щоденники, журнали, робочі зошити для ведення записів про виконання польових робіт і спосте-

режень, які заповнюються щоденно у хронологічному порядку чорнилом безпосередньо на місці проведення досліджень після завершення робіт і спостережень.

Записи в документації польових досліджень повинні бути повні за змістом, об'єктивні, точні, своєчасні, лаконічні та однотипні, а допущені виправлення обов'язково обговорені.

Журнали польових досліджень повинні містити календарний план, затверджений методичною комісією, методика досліджень, схему проведення дослідів, записи виконаних агротехнічних робіт, дані отриманих результатів, інші відомості досліджень, необхідні для подальшого узагальнення висновків і практичних пропозицій. У журналі записують результати згідно рекомендованим формам [3; 7].

Виконані в журналі записи мають бути зрозумілі патентним повіреним, суддям та інвесторам; у місцях незаповнених сторінок проводять лінії або позначають символом англійської літери "Z". Записи додаткової інформації, отриманої на комп'ютерних носіях, графіки, малюнки, фотографії поміщують після основної сторінки первинної документації; допущені помилкові записи закреслюють так, щоб їх було видно, і наводять пояснення до них.

Такі документи офіційно засвідчують факт проведення наукової роботи і застосовуються при захисті прав власника розробки. Відповідні хронологічні записи процесу наукових досліджень є джерелом інформації, незалежним від будь-яких змін структури підрозділу установи.

Кінцеві результати досліджень зазвичай оформляються у вигляді наукового звіту, статті, рекомендацій, монографій, дисертаційної роботи, передаються як наукова розробка на апробацію в регіональні центри та впроваджуються у виробництво. Патентоспроможні наукові розробки є інтелектуальним капіталом розробника та наукової установи і зберігаються у безпечному місці. Інтелектуальний капітал можна використати з дозволу керівника наукової установи.

При управлінні інтелектуальною власністю велика увага приділяється адміністративним заходам: отримання необхідної інформації з патентних досліджень, придбання та опрацювання методичної літератури, певні внески у створення винаходу, розподіл сфер участі та зобов'язань всіх учасників дослідження — від пошуку ідеї до її впровадження. Визначаються також потенціал і форми захисту наукової розробки — авторське право або патент. Остаточо визначається ко-

мерційна життєздатність наукової розробки як майбутнього інтелектуального капіталу наукової установи.

Важливою складовою управління об'єктами інтелектуальної власності в період наукової розробки є проведення патентних досліджень. Вони здійснюються шляхом опрацювання офіційних періодичних видань уповноважених відомств з інтелектуальної власності, що дає можливість виявити вже існуючі патенти, покращити свою заявку, запобігти матеріальних і фінансових витрат, а також судових позовів. Відповідно до цього приймається рішення про проведення наукових досліджень чи відмову від них. У патентному дослідженні широко застосовується Інтернет, який прискорює пошук відповідної інформації.

Для наукової розробки важливе значення має оцінка об'єкта права інтелектуальної власності з метою захисту його патентом. Таке оцінювання дає можливість розробнику наукової установи визначити комерційну життєздатність об'єкта права інтелектуальної власності, передбачити кошти для прийняття управлінських рішень щодо його створення, правової охорони, капіталізації та визначення вартості виключних прав згідно з ліцензійною угодою.

У умовах ринкової економіки патент захищає об'єкт права інтелектуальної власності у конкурентній боротьбі за освоєння внутрішнього і зовнішніх ринків.

Патентування — це важлива складова управління об'єктами права інтелектуальної власності, яка зазвичай потребує тривалого часу. Процес патентування поділяється на етапи: підготовка заявки на отримання патенту (або свідоцтва) відповідно до вимог патентного законодавства (національного чи міжнародного); подання заявки в Укрпатент і листування з ним; отримання патенту; оплата юридичних послуг за виконані роботи щодо заявки; підтримка патенту в силі на строк його дії [4].

Введення об'єктів права інтелектуальної власності у ринковий обіг потребує, щоб майнові права на їх використання були захищені відповідно до чинного законодавства. Відомо, що ринкові відносини докорінно змінюють погляди щодо реалізації об'єктів права інтелектуальної власності на наукоємному ринку. Надбані наукові розробки є товаром і підпадають під дію законів ринку. Тому механізм проведення досліджень ринкових відносин між розробником і споживачем належить маркетингу як продукту еволюції підприємницької діяльності.

На підставі маркетингових досліджень визначаються основні способи комерціалізації об'єктів права інтелектуальної власності: використання права інтелектуальної власності; передавання права власності на об'єкт інтелектуальної власності; поступка прав на використання об'єкта інтелектуальної власності; облік нематеріальних активів, що стають капіталом наукової установи, та ін. [2].

У сучасних ринкових умовах важливого значення набуває моніторинг інновацій наукоємного ринку, на основі якого вивчаються інноваційна діяльність науково-дослідних установ, фірм і компаній, особливо зарубіжних країн; продаж об'єктів права інтелектуальної власності; діяльність суб'єктів — порушників права інтелектуальної власності та ін.

Одним із способів комерціалізації об'єктів права інтелектуальної власності у науковій діяльності є передання прав на їх використання — ліцензування. Це один із основних методів надання права користування об'єктами права інтелектуальної власності у світовій та вітчизняній практиці на наукоємному ринку.

Під **ліцензією** зазвичай розуміють документ, який дозволяє окремим особам чи організаціям використовувати захищені патентом винаходи, технічні знання, виробничі секрети, торгову марку та ін. [1].

Ліцензії бувають виключними, не виключними та одиничними. *Виключна ліцензія* видається лише одному ліцензіатові і не дає можливості використовувати об'єкт права інтелектуальної власності ліцензіару. *Не виключна ліцензія* допускає використання ліцензіаром об'єкта права інтелектуальної власності. *Одинична ліцензія* видається лише одному ліцензіатові, але допускається використання ліцензіаром об'єктів права інтелектуальної власності [1; 8]. Термін дії ліцензії залежить від виду і цінності патенту. Він може тривати від кількох років до закінчення терміну дії охоронного документа.

На підставі ліцензійної угоди ліцензіат виплачує ліцензіару частину прибутку, який було отримано від застосування об'єктів інтелектуальної власності. Існує кілька видів платежів: первісні, визначені та відстрочені. Кожний з них має свої різновиди.

У зарубіжних країнах найбільше поширені два варіанти розрахунку ціни ліцензії: за прибутком ліцензіата; роялті. При цьому зазначимо, що ліцензування — це механізм юридичних взаємовідносин між ліцензіаром і ліцензіатом, згідно

з яким використовуються об'єкти права інтелектуальної власності. Такі взаємовідносини є наслідком трансферу технологій, тобто передавання інноваційної продукції фізичним чи юридичним особам.

Виокремлюють три основні форми трансферу технологій:

- *внутрішній трансфер* — розробник наукової продукції передає її суб'єкту наукової установи або використовує сам;
- *квазівнутрішній трансфер* — це використання інноваційної продукції в системі науково-дослідних установ, наукових об'єднань та інших формувань;
- *зовнішній трансфер* — інноваційна продукція використовується за межами системи наукових установ і держави.

Успішна реалізація об'єктів права інтелектуальної власності залежить від належного рівня виконання двосторонніх договірних зобов'язань між ліцензіатом і ліцензіаром. До основних зобов'язань ліцензіара належать:

- підтримка і захист прав інтелектуальної власності;
- сприяння виконанню ліцензійної угоди та ін.

До основних зобов'язань ліцензіата належать:

- належне використання об'єкта прав інтелектуальної власності;
- своєчасна виплата ліцензійних платежів;
- дотримання всіх умов щодо об'єкта інтелектуальної власності;
- подання бухгалтерських документів для контролю за використанням об'єкта прав інтелектуальної власності;
- перевірка проведених робіт щодо використання інноваційної продукції з метою усунення дискредитації наукової установи;
- відповідальність за надані права щодо об'єкта прав інтелектуальної власності.

Двосторонні зобов'язання можуть змінюватися згідно з домовленістю між ліцензіаром і ліцензіатом.

Важливу роль у використанні трансферних технологій у ринкових умовах відіграє консалтинговий супровід. Він забезпечує виконання необхідних прямих і допоміжних інтелектуальних послуг споживача наукоємного ринку. Виконавцями консалтингових послуг можуть бути спеціалізовані установи.

У сучасних умовах наукоємного ринку інноваційна діяльність консалтингових установ спрямовується на інтеграцію науки з виробництвом і біз-

несом, капіталізацію та комерціалізацію наукових розробок, забезпечення додаткового фінансування наукових досліджень шляхом комерціалізації інноваційної продукції та ін.

Консалтингові послуги охоплюють правові питання патентних та авторських прав; створення і функціонування ринкової інфраструктури, корпоративний менеджмент; патентні дослідження і супровід об'єктів права інтелектуальної власності; оцінювання, облік матеріальних і нематеріальних активів; управління трансфером технологій, у тому числі маркетинг, ліцензування й сертифікація, інвестування та реалізація об'єктів прав; трансфер інновацій, інжиніринг, контрактація, моніторинг витрат у сфері обміну, пов'язані з актами куплі-продажу інноваційної продукції та передання прав власності [2]. Консалтингові послуги значною мірою забезпечують безперервність інноваційного процесу науково-дослідних установ.

У перелік ліцензійних умов входять також інші важливі питання, які згідно з вимогами наукоємного ринкового середовища узгоджуються договірними сторонами, а за необхідності доопрацьовуються і вирішуються на взаємовигідних основах.

В управлінні та комерціалізації інтелектуальної власності велике значення має пропаганда науково-технічних досягнень у сільськогосподарському виробництві. Це складова засобів маркетингової стратегії, яка використовує інформацію на веб-сайтах, виставках, телебаченні, радіо, симпозиумах, конгресах, семінарах, у друкованому та електронному вигляді. Такі засоби інформації прискорюють освоєння наукоємного ринку об'єктів права інтелектуальної власності, що, у свою чергу, збільшує товарообіг і прибутковість зацікавлених сторін, передбачає їх співпрацю на тривалий час.

Таким чином, управління та капіталізація інтелектуальної власності починається з теоретичних основ формування наукових розробок у структурних підрозділах. Чинність розробки як об'єкта інтелектуальної власності починається після затвердження її на методичній комісії наукової установи.

Наукова розробка у дослідницькій роботі ідентифікується як об'єкт інтелектуальної власності

шляхом правильного оформлення первинної документації — початкової стадії охорони інтелектуального капіталу наукової установи.

Охорона, використання та управління інтелектуальною власністю — це питання державного значення. Вони вимагають підготовки висококваліфікованих фахівців-управлінців, маркетингологів, менеджерів, юристів.

Об'єкти права інтелектуальної власності пропонують для реалізації надійним комерційним партнерам із довгостроковими виробничими планами, які належно виконують ліцензійні зобов'язання.

Успішна реалізація об'єкта права інтелектуальної власності залежить від інформаційного забезпечення наукоємного ринку (виступи на радіо, телебаченні, конференціях, симпозиумах, семінарах, участь у виставках НДР та ін.).

Література

1. Васильєв С. В., Бондарчук Н. В., Макаренко А. П., Мельник Л. Л. Словник економічних термінів. — Д.: ДДАУ, 2005. — 192 с.
2. Володін С. А. Концепція інноваційного провайдингу на наукоємному ринку АПК. — К.: ІП, 2005. — 70 с.
3. Доспехов Б. А. Методика полевого опыта. — М.: Колос, 1979.
4. Крыжко М., Завгородний А. Ф., Пичкур А. В. Лицензирование прав и патентование научно-технической продукции. — К.: УААН, 1994. — 200 с.
5. Мельник П. П. Принципи управління інтелектуальною власністю в науковій діяльності // Захист і карантин рослин: Міжвід. темат. наук. зб. (Київ). — 2005. — Вип. 51. — С. 199–202.
6. Суїні Ю. Управління і комерціалізація інтелектуальної власності в університетах та дослідницьких центрах // Інтелектуальна власність. — 2006. — № 2. — С. 32–38.
7. Суїні Ю. Управління і комерціалізація інтелектуальної власності в університетах та дослідницьких центрах // Інтелектуальна власність. — 2006. — № 3. — С. 36–42.
8. Суїні Ю. Управління і комерціалізація інтелектуальної власності в університетах та дослідницьких центрах // Інтелектуальна власність. — 2006. — № 4. — С. 21.
9. Цибульов П. М., Чеботарьов В. П., Зінов В. Г., Суїні Ю. Управління інтелектуальною власністю. — К.: "К.І.С.", 2005. — 448 с.

Система управління, капіталізація та комерціалізація об'єктів права інтелектуальної власності розпочинається з формування наукових розробок. Залежно від перспективної цінності наукової розробки забезпечується розвиток інноваційної діяльності в аграрному виробництві. Саме вона забезпечує підвищення ефектив-

ності виробництва, формування цивілізованого продовольчого ринку в умовах посиленої конкуренції товаровиробників.

Система управления, капитализации и коммерциализации объектов права интеллектуальной собственности начинается с формирования научных разработок. В зависимости от перспективной ценности научной разработки обеспечивается развитие инновационной деятельности в аграрном производстве. Именно она обеспечивает повышение эффективности производства, формирование продовольственного рынка в условиях усиленной конкуренции товаропроизводителей.

System of management, capitalization and commercialization of objects of a right of intellectual property starts with formation of scientific elaborations. Dependingly on perspective value of scientific elaboration, development of the innovation activity in agricultural production is ensured. Namely this system insures in-creasing of effectiveness of production, formation of the food market in conditions of intenssified competition among producers of commodity.

Надійшла 10 грудня 2007 р.